

Такриз

ба автореферати диссертатсияи Гадоев Нурхон таҳти унвони «Хусусиятҳои лугавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ (минтақаи Кӯлоб)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйин ихтиссоси 10.02.01.-Забони тоҷикӣ

Дар забоншиносии тоҷик перомуни воҳидҳои фразеологӣ дар шеваю лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ ва аломату хусусиятҳои он, хусусан оид ба корбурди онҳо дар байни мардум мақолаю рисолаҳои илмӣ кам андар кам ба назар мерасанд. Аз рӯйи гуфтаи муҳаққиқ ҳоло ҳам паҳлӯҳои муҳталифи воҳидҳои фразеологии лаҳҷаҳои минтақаҳои Тоҷикистон ба таври бояду шояд омӯҳта нашудааст. Аз ин рӯ, унвонҷӯ қӯшидааст, ки доир ба хусусиятҳои муҳимтарини таъбирҳои ҳалқии лаҳҷаи ҷанубии забони тоҷикӣ изҳори назар намояд.

Дар рисола дар бораи воҳидҳои фразеологӣ ва роҳҳои гуногуни пайдоиши онҳо дар лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ сухан рафтааст. Дар лаҳҷаҳои мазкур воҳидҳои фразеологӣ ба таври хеле зиёд дар истифодай мардум қарор доранд. Муллифи рисола роҷеъ ба мавқеи корбурди воҳидҳои фразеологӣ ва нақши онҳо дар нутқу муоширати соҳибони лаҳҷа андешаҳои ҷолиб баён намудааст.

Унвонҷӯ ба тадқики чунин ифода ва фразеологизмҳои науву рангин пардохтааст ва аз уҳдаи он ба хубӣ баромада, таъкид бар он мекунад, ки дар лаҳҷаҳои мазкур воҳидҳои фразеологӣ ба таври хеле зиёд дар истифодай мардум қарор доранд.

Соҳтори рисола аз муқаддима, панҷ боб ва хulosаву феҳристи адабиёт иборат аст. Ҳар як боб вобаста ба мазмуну мундариҷаи мавзӯъ боз ба зербандҳо тасниф карда шуда, муҳаққиқ ҷузъитарин масъалаҳои марбут ба мавзӯъро аз назари таҳқиқ ғузаронидааст, Дар муқаддима диссертант дар бораи аҳамияти таҳқиқи мавзӯъ, дараҷаи омӯзиши мавзӯъ, сарчашмаҳои таҳқиқот маълумоти муфассал пешниҳод намуда, доир ба нақши воҳидҳои фразеологӣ дар шеваю лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ бамаврид андешаронӣ кардааст.

Дар боби якуми рисола «**Воҳидҳои фразеологии лаҳҷа ва хусусиятҳои он**» муҳаққиқ дар атрофи омӯзиши алomat ва хусусиятҳои воҳидҳои фразеологии лаҳҷаи ҷанубии забони тоҷикӣ, аз ҷумла, минтақаи Кӯлоб сухан рондааст. Инчунин дар ин боб воҳидҳои фразеологӣ аз рӯи дараҷаи истеъмол ба ду гурӯҳ тасниф карда шудааст: 1. Воҳидҳои фразеологии умуниҳалқӣ 2. Воҳидҳои фразеологии хоси лаҳҷа:

1. Воҳидҳои фразеологии умуниҳалқӣ дар байни сокинони тоҷики ҷумҳурӣ истеъмол мешаванд. Воҳидҳои фразеологии умуниҳалқӣ чунин таъбирҳоянд, ки дар ҳама гӯйишҳои забони тоҷикӣ ба таври муштарак истеъмол мешаванд. Онҳо дар заминай вожаҳои маъмули умуниҳалқӣ

ташаккул мейбанд. Ба ин навъи вохидҳои фразеологӣ ибораҳои зерин далолат менамоянд: кождъми тайи бурйо (хабаркаш, суханчин), дъст шиштан (ноумед шудан), дъсти норас (бенаво, қашшоқ, камбизоат) ва ҳоказо.

2. Вохидҳои фразеологии хоси лаҳҷа: Вохидҳои фразеологии маҳсуб мешаванд, ки танҳо дар ҳудуди лаҳҷаи мазкур маъмуланд, дар лаҳҷаҳои дигари забони тоҷикӣ касе ба мазмуни он сарфаҳм намеравад: серун нишастан (аз ҳеч чиз ҳабар надоштан, ҳудро ором, бекамбудӣ нишон додан): дар куни кайк доғ будан (аз ҳад зиёд ҳушӯру зирак будан), ҳода ранг қадан (бекор ба гӯшае нишастан, ишора ба марди танбалу нокора) ва ҳоказо аз ҷумлаи таъбирҳои фразеологии хоси лаҳҷа маҳсуб мешаванд.

Боби дуюм “Таснифоти вохидҳои фразеологӣ аз рӯйи маъно ва соҳтор” унвон дорад. Дар ин боб муаллифи рисола бамаврид вохидҳои фразеологиро аз нигоҳи мазмуну муҳтаво ба 4-навъ гурӯҳбандӣ карда, (1.Идеомахо (рехтаи фразеологӣ): 2. Вохидҳои фразеологии ғайриидеоматикӣ: 3. Вобастаҳои фразеологӣ: 4. Ифодаҳои фразеологӣ) доир ба ҳар қадоми онҳо ба таври алоҳида маълумоти муфассал додааст.

Боби 3 **Хусусияти маъной ва услубии вохидҳои фразеологӣ** ба хусусиятҳои луғавию маънои вохидҳои фразеологӣ бахшида шудааст. Дар ин ҷо вохидҳои фразеологӣ аз нигоҳи дар бар гирифтани маъноҳои луғавию семантиկӣ ва хусусиятҳои услубии онҳо бо мисолҳои эътиимоднок аз лаҳҷаҳои мазкур овардашуда, таҳлил ва баррасӣ карда шудаанд. Дар фасли дигари ин рисола дар бораи муродифҳои фразеологӣ ва антонимҳои фразеологӣ, ки паҳлӯҳои зиёди услубӣ доранд ва ҳар қадоми онҳо бо хусусиятҳои хоси ҳуд яке аз дигарашон тафовут доранд, мавриди баррасӣ қарор дода шуданд. Инчунин вохидҳои фразеологии омонимӣ ва сермаъно дар рисола мавкеи маҳсус доранд.

Боби 4 **“Вохидҳои фразеологии соматӣ”** ногмгузорӣ шудааст. Таъбирҳое, ки дар таркиби онҳо ҷузъи асосӣ вохидҳои луғавии ифодакунандай номи узвҳои бадани инсон, аз қабили «дил»(дълхънък шидан), «гӯш»(гӯш ба овоз истодан), «чашм»(чашъм воз қадан), «даҳон»(дар даҳан ов гъръфтан), «даст»(дасти норас) баромад мекунанд, ки онҳоро дар забоншиносӣ вохидҳои фразеологии соматӣ меноманд. Ин навъи таъбирҳо аз лиҳози пуробурангӣ ва мазмуну мундариҷа дар поји баланд меистанд. Онҳо ифодагари маъноҳоенанд, ки ба паҳлӯҳои муҳталифи зиндагӣ иртибот дошта: рӯхия, қайфият, хусусиятҳои фардӣ ва мақсаду мароми соҳибони лаҳҷаро ифода менамоянд.

Боби 5 “Воҳидҳои фразеологии ташбехӣ” як қисмати қалони захираи фразеологии забони адабии муосири тоҷикро ташкил медиҳад. Воҳидҳои фразеологии ташбехӣ ба тавассути пешоянҷои номии «ранги», «қади», «чени», «съни» ва пасванди «- ворӣ» ташаккул ёфта, дар нутқу муоширати сокинони минтакаи мазкур мустамаланд: Морворӣ печидан (бетокат шудан, сабру тааммулро аз даст додан), барги бед ворӣ ларзидан (саҳт тарсидан, ба воҳима афтодан): ранги гърг кор кадан (аз таҳти дил кор кардан, самаранок фаъолият намудан): қади гов ақл надоштан (киноя ба одами беақл, ё камақл):

Воҳидҳои фразеологии ташбехӣ саршори воситаҳои пуробуранг гардондани сухан аз қабили маҷоз, киноя, муболига, таззод ва ташбеху истиора буда, барои образнок ифода кардани нутқи гӯянда хизмат мекунанд. Дар қисмати хулоса мазмуну мундаричаи рисола дар ҳашт банд натиҷагирӣ шудааст. Аз мазмуну муҳтавои кор, феҳристи адабиёти илмӣ аён мегардад, ки унвонҷӯ аз адабиёти илмӣ пурсамар ва эҷодкорона истифода намудааст. Асоси назариявию амалияи диссертатсияи мазкурро сарчашмаҳои таъриҳӣ, ҳусусан фарҳангҳо, асарҳои илмии забоншиносони рус ва ҳориҷи он ва таҳқиқоти забоншиносони тоҷик ташкил медиҳанд. Таҳқиқоти мазкур дар заминай маводи фаровони таҳлилӣ анҷом ёфтааст. Муаллифи рисола воҳидҳои фразеологии лаҳҷаи минтақаи Кӯлобро аз рӯйи маънову соҳтор, таркиб ва ҷиҳатҳои маънӣ хуб арзёбӣ намудааст, ки ин сазовори дастгирист.

Бо вуҷуди он дар рисола баъзе камбуҷиҳо ба назар мерасанд, ки зикри онҳо барои беҳдошти сифати кор дар мавриди корҳои минбаъда ва чопи рисола аз манғиат ҳолӣ нест.

1. Дар автореферати рисола баъзе ибораҳое оварда шуда, ҳамчун таъбирҳои фразеологӣ маънидод шуданд, ки онҳо воҳидҳои фразеологӣ нестанд: пайғоми намози шом, пои қач, ҷӯшми танг (с.21).

2. Мисолҳои овардаи унвонҷӯ доир ба ҷумлаҳои фразеологии лаҳҷавӣ бештар ба ибораҳо монанданд: таи ҷӯшм кадан, қасам ҳӯрдан, сара сафед кадан (с. 24).

3. Дар Феҳристи адабиёти истифодашуда баъзе номгӯи асрҳои донишмандон, ки маҳсус ба шевай ҷануби Тоҷикистон баҳшида шудаанд, ба назар нарасид. Ин китобҳо “Кулябкшие говоры таджикского языка”(северная группа). Нашри АИ Т ССР, Сталинобо, 1956 ва ё китоби сеҷилдаи “Шевай ҷанубии забони тоҷикӣ”. Зери таҳрири Неменова Р. Л., Ҷӯраев F., профессор Тоҷиев Д.Т., нашриёти Дониш, -Душанбе 1979.

Албатта, ин камбуҷиҳо ислоҳшавандаанд ва қимати илмии рисоларо коҳиҷ дода наметавонанд. Бояд қайд кард, ки диссертатсияи

Гадоев Нурхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои лугавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои чанубии забони тоҷикӣ (минтақаи Қӯлоб)» ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, унвонҷӯ Гадоев Нурхон ба дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи ихтиссоси 10.02.01.- Забони тоҷикӣ сазовор аст.

МУҚАРРИЗ :
номзади илмҳои филология,
мунидири кафедраи забони тоҷикии
Донишгоҳи Славянини Россия ва
Тоҷикистон, дотсент

Tabarov

Табаров X. N.

Имзои Табаров X.N.-ро
тасдик мекунам:
Сардори шӯъбаи кадрҳо
ва корҳои маҳсус

Алиев А. Ҷ.

2019